

**Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті
Әбу Ханифа ғылыми-зерттеу орталығы**

**«Ислам өркениеті кеңістігіндегі Хусамуддин әс-
Сығнақи мұрасы»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференция материалдары**

Алматы, 2023

ӘОЖ 28
ББК 86.38
И 87

Жауапты редактор:

Шамшәдин Керім – *Нұр Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті Әбу Ханифа ғылыми-зерттеу орталығының директоры, профессор*

Жауапты шығарушы:

Сырым Шәкизада

Редакциялық алқа:

Мұхаммад аш-Шахат Абдулхамид Мұхаммад әл-Жинди – Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетінің ректоры, *PhD доктор, профессор;*

Қайрат Құрманбаев – Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетінің проректоры, *PhD докторы, доцент;*

Шамшәдин Керім – *филология ғылымдарының докторы, профессор;*

Палтөре Ықтияр – *Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетінің Ғылым және инновация департаментінің директоры, PhD доктор.*

Ислам өркениеті кеңістігіндегі Хусамуддин әс-Сығнақи мұрасы. – Алматы: «Нұр-Мұбарак» баспасы, 2023 – 191 бет.

Жинақта қазақ даласынан шыққан көрнекті ғұлама-ғалым **Хусамуддин әс-Сығнақидың 800 жылдық мерейтойына орай 2023 жылдың 18 мамырында Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетінде өткен «Ислам өркениеті кеңістігіндегі Хусамуддин әс-Сығнақи мұрасы»** атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары ұсынылып отыр.

ISBN 978-601-7644-42-0

© «Нұр-Мұбарак» баспасы, 2023

МАЗМҰНЫ

Құттықтаулар, кіріспе сөздер

Қыдырәлі Дархан Қуандықұлы – ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрі, тарих ғылымдарының докторы, ҰҒА-нің академигі.....	6
Өтпенов Наурызбай Тағанұлы – Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының Төрағасы, Бас мүфти, PhD доктор.....	8
Түймебаев Жансейіт Қансейітұлы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры, филология ғылымдарының докторы, профессор.....	11
Сейдуманов Серік Тұрарұлы – Философия, саясаттану және дінтану институтының Бас директоры, социология ғылымдарының докторы, профессор, ҰҒА академигі.....	12

Баяндамалар

Ali Tarık Ziyat Yilmaz Hüsâ müddin es-Siğnâkî ve Kelâm İlmine Dair Eseri: et-Tesdîd (Hussameddin as-Sighnaqî and his book on Kalam: et-Tesdîd)	13
Шамшәдин Керім Тұрсынұлы Ғұлама Хусамуддин әс-Сығнақидің мұрасы мен ұлына қатысты тың мәліметтер.....	29
Cemal Kalkan Husameddin es-Sighnaki to the hanafi literature in the context of the contract of sale.....	32
Necdet Tosun İmam Sığnaki ve tasavvufi eserleri.....	40
Тураев Бахтиёр Оманұлы Энциклопедические признаки в наследие Хусамуддина ас-Сыгнаки.....	49
Aiitmammat Kariev The Islamic Jurisprudence System in The Islamic Law: The Comparision Analyze Between The “al-Hidaya” And “al-Nihaya” in The Case of The Adab al-Qadi....	53

Алиёров Есенжол Каниевич Сунақ ата ұрпақтары.....	60
Amonov Mekhrojiddin Uzbekovich Hisomuddin Sighnokhi'nin bilimsel mirasının önemi.....	64
Қуат Ерғалиұлы Хусамуддин әс-Сығнақидің ислам ғылымының дамуына қосқан үлесі.....	67
Бердімурат Бекболат Хусамуддин ас-Сығнақидың араб тілі грамматикасындағы «ән-Нәжах» еңбегі.....	75
Садыбаев Құрманғазы, Сариева Жадыра Жұмағазықызы Essam ad-Din and his character through “A footnote according to al-Jami’s book”	80
Balzhan Melissova The concept of Waqf.....	88
Жүсіпов Ерболат Нұрылдаұлы Ислам құқығы тұрғысынан амалдағы басымдылық (Фикһ әл-әулауәйт).....	93
Шалқаров Данияр Балтайұлы Хусамуддин ас-Сығнақи тұлғасының биографиялық еңбектердегі орны....	101
Жетписбай Бекболатұлы Имам Селим Хазбиевич и ислам в Европе.....	107
Адыгамов Рамиль Камилұлы, Альмухаметов Алий Рауфұлы, Балжан Мелисова Богословский дискурс через призму толкования ал-Фатихи в тафсире Абу Мансура ал-Матуриди «Та’вилат ахл ас-сунна».....	115
Мусагулова Айгүл Болатқызы Кеңес өкіметінің діни мектептерді жою тарихынан.....	127
Махмет Мұратхан, Қамысбек Ұларбек А. Үлімжіұлының өмірі мен шығармашылығындағы діни дүниетаным эволюциясы.....	138
Ерғали Алпысбаев, Жүнісов Әділхан Қауамуддин әл-Итқанидің «Ғаят әл-Баян уа надират аз-заман фи ахири әл- ауан» атты еңбегіндегі фикһ мәселелерін шарх жасау әдіс-тәсілдері(Намаз бөлімі мысалында)	146

Сатершинов Бақытжан Меңлібекұлы, Мырзахмет Жүзей – Ислам
дініндегі рухани құндылықтар мен тазарудың қасиетті қырлары..... 152

Шағырбай Алмасбек Дүйсенбекұлы,
Мейманхожа Нұрмұхаммед Рысбайұлы
Становление и трансформация ценностей Машхур Жусуп Копейулы..... 159

Ишмаханов Жандос
Хусамуддин әс-Сығнақи мен Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы дүниетанымындағы
құдай идеясы..... 165

Hisomuddin Sighnokhi'nin bilimsel mirasının önemi

Giriş

Maveraünnehr'den bilim insanlarının bilimsel çalışmalarından doğan miras, Orta Doğu'nun bilim ve kültürünün gelişmesine büyük katkı sağladı. Bölgenin bilim insanları, İslam'ın kanun ve kaidelerini bilimsel kriterlere göre analiz ettiler ve netice itibarıyla büyük bilim okulları kurdular. Bilim okullarında okuyan öğrenciler, yaşadıkları dönemin yetkin bilim insanları olarak kendilerini göstermeye başladılar.

Hayat ve Faaliyetleri

Hisamuddin Sighnokhi, Buhara'da Hafizuddin Kabir Buhari'nin (ö. 693/1293) yanında eğitim gördü. Alim'in ölüm yılı ve yeri hakkında, 710/1311 veya 714/1314'te Halep veya Merv'de ölmüş olabileceğine dair çeşitli iddialar ve anlatımlar vardır. Kazak bir bilim adamı olan Hacı Absattor Derbisali *Sighnoq* da gömülü olduğu sonucuna vardı.

Özbekistanlı bir bilim adamı olan U'tkır Sultanov'un vardığı sonuçlara göre, Hisamiddin Sighnokhi'nin torunları soy kütüklerinde *Sighnoq* soyadıyla anılmıştır. Dolayısıyla şecere ve silsile bakımından Burhoniddin Marginani'nin soyundan kabul edilir.

Hisamiddin Sighnokhi Buhara, Semerkant, Harezmi, Şam, Kahire, Mekke ve Medine gibi birçok ilim merkezlerinde ilmi toplantılara katıldı. Ayrıca Bağdat'ta¹⁰⁶ öğretmenlik yaptı.

İlmi Mirası

"Nihaye" adlı Hidaye şerhini 1301 yılının Rebiülevvel'in birinci günü bitirdi. Daha sonra Muhammed Nasafi Makhuli'nin "Şerh at-Temhid fi Qawaid at-Tevhid" ve "El-Kafi fi Şerh Usul el-Pezdavi" isimli eserlerini tasnif etti. 1310/ ,,,, yılında hac dönüşünde Şam'a gelerek Ahsikati'nin "Müntehab" adlı kitabına şerh yazmıştır. Yöntem konusunda Hisamiddin Sighnokhi fıkıh alanında "Şerh-i Temhid", sarf ve nahv alanında "Necûh" adlı bir eser yazmıştır. Onun "Kitabut tasdid fi şarhit tamhid li Ebul Mu'in Nasafi" adlı bir şerhi de mevcuttur. Bu eserin yazma nüshaları Türkiye'deki kütüphanelerde muhafaza edilmektedir.

Tüm bunların dışında, "el-Vafi" ("Mükemmel") isimli şerhinin el yazma bir nüshası, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Juma al-Majid'in el yazması fonunda¹⁰⁷ 43 sıra numarasıyla muhafaza edilmektedir.

Talebeleri: "Hidaye" eserine şerh olan "Kifaya" adlı eserin müellifi olan Seyyid Celaleddin ibn Şamsiddin Gurlani Harezmi (ö. 1366), Khuvamiddin Muhammed ibn Muhammed ibn Ahmed ibn Ahmed Hojandi Kokiy (ö. 1348), İbn Fasih, Şeyh Celaleddin Ghijduvani, İmam Muhammed ibn Abdurahman Gaznevi,

¹⁰⁶ Доктор Валийиддин Мухаммад Солих ал-Фарфур. Ал-музхаб фи усул ал-мазхаб аъла ал-мунтахаб. Дамашк. 1417/1996. – Б. 18-20.

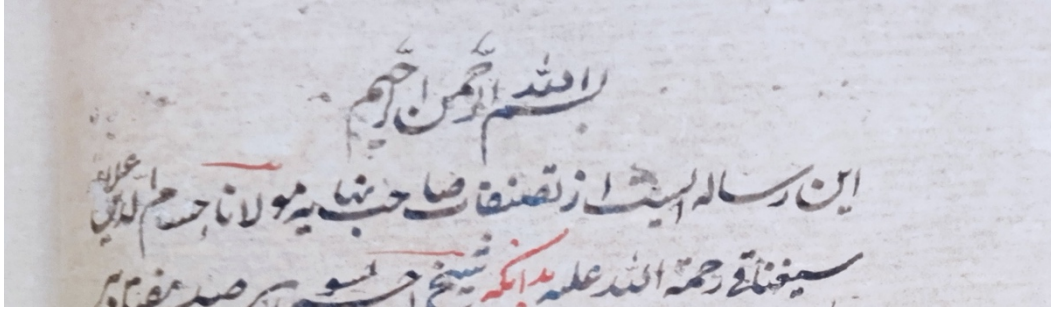
¹⁰⁷ أبو الحسنات محمد عبدالحی اللکنوی. الفوائد البهیة فی تراجم الحنفی. – قازان – ۱۹۰۳ ص. ۷۴ –

Şahabeddin Fazl Ahmad ibn Hasan, Şamsiddin ibn Hajjaj Kaşgari, Şamsiddin ve Necmuddin Takassuriy gibi yetkin alimlere hocalık yapmış ve onların ilmi dünyalarının gelişimine katkı sunmuştur.

Hisamuddin Sighnokhi'nin "Nihaya" adlı eserinden birçok alim faydalanmıştır. Örneğin Sufi Allah'ın "Maslakul Muttaqin" olarak bilinen eserinin yazılmasında önemli rol oynadığı için sonraki dönemlerde yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Hisamuddin Sighnokhi'nin "Risalai manoqib Hoja Ahmed Yessavi" adlı eseri Özbekistan'da Abu Rayhan Beruni Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde muhafaza edilmektedir. Bu risalenin yazarı ihtilafli olduğundan, araştırmacı bilim insanları söz konusu esere ilişkin bir fikir birliğine varamamıştır.

Özbekistan Cumhuriyeti Buhara Devlet Müzesi fonunda toplam 7040 tarihi eşyalar bulunmaktadır. Bunların 922 adedi el yazması, 1118 adedi taş baskı, 5000 adedi tarihi belge ve hat örneğiden oluşmaktadır. Nadir kaynaklar arasında tasavvuf alanında 56 eser bulunmakta ve Hisamuddin Sighnokhi'nin Hoca Ahmed Yesevi ve Yassaviya tarihi üzerine "Risale"si¹⁰⁸ de muhafaza edilmektedir.

Yazar: Mevlana Hisamuddin Sighnokhi.

Risalenin başlangıcı: این رساله است از تصنیفات صاحب نمایه مولانا حسام الدین
سیغناقی رحمه الله علیه

Sonu: در شهر جمادالسانی ۱۲۳۲ تمام شد تحریر این ...

Eser "Besmele" ile başlar ve "In risola ast az tasniftoti sohibi "Nihoya" Mevlana Hisamuddin Sighnokhi rahmatullahu alayh" sözleriyle başlar. Sonra, "Bıdonki Şeyh Ahmed Yesevi sad haftod piri muammal ro xızmat karda icozat va ruxsat tarikat girifta" diye devam eder.

Bu risalede Ahmet Yesevi'nin 170 şeyh ve müşidlere hizmet ettiği ve sonunda Şeyh Şahabeddin Sühreverdi'den eğitim ve izin aldığı söyleniyor. Ayrıca onun huzurunda 22 bin müftü, 60 bin seyidzade, 10 bin Harezmli imam, 1000 bin ermiş, 99 bin veli ve 8 bin abdalın bulunduğu belirtilmektedir.

Risalede Kusam ibn Abbas, Hoca Abdulmu'iddin ibn Hoca Muhammed Ya'qub ibn Hoca Muhammed Abdu ibn Osman ibn Affan, Hoca Ebu Mansur Maturidi, Şeyh Ebu Bekir Buhari, Şeyh Ebülkasım Semerkandi, İmam Burhaniddin Sıddıki, Şeyh Ebu Leys Semerkandi, Yusuf Hemedani, Abduhalikh Gijduvani gibi âlimlerden bahsedilmektedir.

¹⁰⁸ Мавлоно Ҳисомуддин Сигнокий. Рисола. Қўлёзма. 1149/1736; 1232/1817. Ўлчаи 26,5X15,5 см. Ўзбекистон Республикаси Бухоро давлат музей қўриқхонаси фонди инв. №13386/11. – 98^{a-b} варақ.

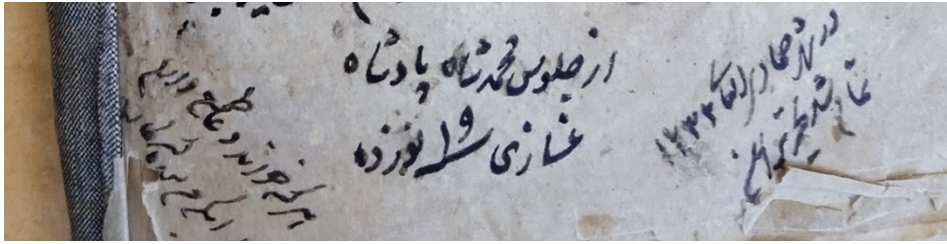
Hızır, Rabat, Cevzaniye, Hoca Ebülfezl Bağdadi, Kabud gibi camiler Şeyh Nuriddin Basir ve İmam Şemsüleyymme'nin dergahı olarak zikredilmektedir.

Risalenin devamında Emir Timur, Bahauddin Nakşibend, Hoca Ahrar Vali gibi insanlar hakkında kıssalar da zikredilmekte ve bu bilgiler Ebu'l Hakim Semerkandi'nin 1908'de derlediği "Kandiya" adlı eserde de yer almaktadır. Abul Hakim bundan bahsetmese de, bu eseri doğrudan kullanması "Risola" ve "Kandiya" da bulunan bilgilere yansımıştır. Bu "Risola"nın Mevlana Hisamuddin Sighnokhi'nin ilmi mirası ve diğer eserler kullanılarak derlendiği bilinmektedir.

Nüshanın elkab kısmında 1149/1736 Receb 3 / Kasım 6 tarihinde istinsah edildiği ve 1232/1817 Cumaziyelahir / Nisan-Mayıs tarihlerinde tashihinin tamamlandığı belirtilmektedir.

El yazması, Muhammedşah Padişah Gazi döneminde kitaplaştırılmıştır. Buna göre bu nüshanın Baburi hanedanından Nasiruddin Muhammedşah Padişah Gazi (1719-1748) döneminde istinsah edildiği bilinmektedir.

Not: Muhammed Şah (1692-1748), Cihan Şah'ın oğluydu ve asıl adı Ravşan Akhtar'dı. 1719'da Muhammedşah adıyla tahta çıktı. Nadir Şah ile yapılan 1739'da yapılan barış antlaşmasına göre İndus Nehri'nin sağ tarafı Nadir Şah'a devredildi. Saltanatı tehlikeli bir döneme denk geldi. Ondan sonra tahta oğlu Ahmedşah (1748-1754) geçti¹⁰⁹.

Sonuç olarak, ortak bilimsel projeler çerçevesinde Orta Asya'da yaşamış alimlerin bilimsel ve manevi mirasları hakkında kapsamlı araştırma ve çevirilerin yapılmasına yönelik çalışmalarından geliştirilmesi gerekmektedir.

Nadir eserlerin korunması ve restorasyon çalışmalarının sistemli bir şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Hisamuddin Sighnokhi ve diğer bilim insanlarının nadir bilimsel miraslarını incelerken, farklı el yazmalarının fonları arasında sistematik bir bilimsel bilgi alışverişi kurmak gerekir.

¹⁰⁹ Заҳириддин Муҳаммад Бобур энциклопедияси. – Т.: Шарқ, 2014. – Б. 372.